YHTEISÖJEN ENSIMMÄISEN OIKEUSASTEEN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (neljäs jaosto)

9 päivänä heinäkuuta 2003 *

Asiassa T-223/00,

Kyowa Hakko Kogyo Co. Ltd, kotipaikka Tokio (Japani), ja

Kyowa Hakko Europe GmbH, kotipaikka Düsseldorf (Saksa),

edustajinaan asianajajat C. Canenbley ja K. Diedrich, prosessiosoite Luxemburgissa,

kantajina,

vastaan

Euroopan yhteisöjen komissio, asiamiehinään W. Wils ja R. Lyal, avustajanaan J. Flynn, barrister, prosessiosoite Luxemburgissa,

vastaajana,

* Oikeudenkäyntikieli: englanti.

jossa kantajat vaativat EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan soveltamisesta (Asia COMP/36.545/F3 — aminohapot) (EYVL 2001, L 152, s. 24) 7 päivänä kesäkuuta 2000 tehdyn komission päätöksen 2001/418/EY osittaista kumoamista tai kantajille määrätyn sakon alentamista,

EUROOPAN YHTEISÖJEN ENSIMMÄISEN OIKEUSASTEEN TUOMIOISTUIN (neljäs jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja M. Vilaras sekä tuomarit V. Tiili ja P. Mengozzi,

kirjaaja: hallintovirkamies D. Christensen,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä ja 24.4.2002 pidetyssä suullisessa käsittelyssä esitetyn,

on antanut seuraavan

tuomion

Käsiteltävän asian taustalla olevat tosiseikat

1 Kantajat, Kyowa Hakko Kogyo Co. Ltd ja sen eurooppalainen tytäryhtiö Kyowa Hakko Europe GmbH (jäljempänä yhdessä kantajat) toimivat lääke-, elintarvi-

ke-, kemikaali- ja maataloustuotteiden aloilla. Kyowa otti fermentointiprosessin käyttöön lysiinin valmistuksessa vuonna 1958.

2 Lysiini on tärkein eläinten ruokinnassa ravintoaineena käytetty aminohappo. Synteettistä lysiiniä käytetään lisäaineena ravinnossa, joka ei sisällä riittävästi luonnonlysiiniä, esimerkiksi viljakasveissa, jotta ravitsemustieteilijät kykenisivät suunnittelemaan eläinten ravitsemustarpeita vastaavia valkuaisainepohjaisia ruokavalioita. Ravinto, johon lisätään synteettistä lysiiniä, voi myös korvata ravinnon, joka sisältää riittävän määrän luonnonlysiiniä, kuten soija.

3 Federal Bureau of Investigationin vuonna 1995 tekemän salaisen tutkimuksen päätteeksi Yhdysvalloissa tehtiin tarkastuksia useiden lysiinimarkkinoilla toimivien yritysten tiloissa. Elo- ja lokakuussa 1996 Yhdysvaltain viranomaiset väittivät Archer Daniels Midland Co:n (jäljempänä ADM Company), Kyowa Hakko Kogyon, Sewon Corp. Ltd:n, Cheil Jedang Corp:n (jäljempänä Cheil) ja Ajinomoto Co. Inc:n muodostaneen yhteistoimintajärjestelyn, jonka yhteydessä ne vahvistivat lysiinin hinnat ja jakoivat keskenään tämän tuotteen myyntikiintiöt kesäkuun 1992 ja kesäkuun 1995 välisenä aikana. Asiaa käsitellyt tuomioistuin määräsi Yhdysvaltain oikeusministeriön kanssa tehtyjen sopimusten perusteella näille yrityksille sakkoja, eli 10 miljoonan Yhdysvaltain dollarin (USD) suuruisen sakon Kyowa Hakko Kogyolle ja Ajinomotolle, 70 miljoonan USD:n suuruisen sakon ADM Companylle ja 1,25 miljoonan USD:n suuruisen sakon Cheilille. Sewon Corp:lle määrätty sakko oli tämän antamien tietojen mukaan 328 000 USD. Lisäksi kolme ADM Companyn johtajaa tuomittiin vankeusrangaistuksiin ja sakkoihin heidän osuudestaan yhteistoimintajärjestelyssä.

4 Ajinomoto ehdotti heinäkuussa 1996 sakkojen määräämättä jättämisestä tai lieventämisestä kartelleja koskevissa asioissa annetun komission tiedonannon 96/C 207/04 (EYVL 1996, C 207, s. 4; jäljempänä yhteistyötiedonanto) perusteella komissiolle yhteistyötä, jotta tämä voisi näyttää toteen kartellin olemassaolon lysiinimarkkinoilla ja sen vaikutukset Euroopan talousalueella (ETA).

5 Komissio teki 11. ja 12.6.1997 tarkastuksia ADM Companyn ja Kyowan Euroopassa sijaitsevissa yhtiöissä 6 päivänä helmikuuta 1962 annetun neuvoston asetuksen N:o 17 (perustamissopimuksen [81] ja [82] artiklan ensimmäisen täytäntöönpanoasetus, EYVL 1962, 13, s. 204) 14 artiklan 3 kohdan mukaisesti. Näiden tarkastusten jälkeen Kyowa ilmaisi halunsa tehdä yhteistyötä komission kanssa ja toimitti sille tiettyjä tietoja, jotka koskivat muun muassa lysiinintuottajien pitämien kokousten aikajärjestystä.

6 Komissio osoitti 28.7.1997 asetuksen N:o 17 11 artiklan nojalla ADM Companylle ja sen eurooppalaiselle tytäryhtiölle Archer Daniels Midland Ingredients Ltd:lle (jäljempänä ADM Ingredients), Sewon Corp:lle ja sen eurooppalaiselle tytäryhtiölle Sewon Europe GmbH:lle (jäljempänä yhdessä Sewon) sekä Cheilille tietopyynnöt, jotka koskivat niiden käyttäytymistä aminohappomarkkinoilla ja näissä pyynnöissä yksilöityjä kartellin kokouksia.

7 Komissio osoitti saamiensa tietojen perusteella 30.10.1998 väitetiedoksiannon kantajille ja muille asianomaisille yrityksille, eli ADM Companylle ja ADM Ingredientsille (jäljempänä yhdessä ADM), Ajinomotolle ja sen eurooppalaiselle tytäryhtiölle Eurolysine SA:lle (jäljempänä yhdessä Ajinomoto), Daesang Corp:lle (aikaisemmin Sewon Corp.) ja sen eurooppalaiselle tytäryhtiölle Sewon Europelle sekä Cheilille, koska se katsoi niiden rikkoneen EY 81 artiklan 1 kohtaa ja Euroopan talousalueesta tehdyn sopimuksen (jäljempänä ETA-sopimus) 53 artiklan 1 kohtaa. Väitetiedoksiannossaan komissio katsoi näiden yritysten vahvistaneen lysiinin hinnat ETA:ssa ja näitä markkinoita koskevat myyntikiintiöt sekä vaihtaneen myyntimääriään koskeneita tietoja syyskuusta 1990 (Ajinomoto, Kyowa ja Sewon), maaliskuusta 1991 (Cheil) ja kesäkuusta 1992 (ADM) lähtien kesäkuuhun 1995 saakka.

8 Sen jälkeen kun asianomaisia yrityksiä oli kuultu 1.3.1999 pidetyssä kuulemistilaisuudessa, komissio lähetti niille 17.8.1999 täydentävän väitetiedoksiannon, joka koski yhteistoimintajärjestelyn kestoa.

9 Komissio teki menettelyn päätteeksi 7.6.2000 päätöksen 2001/418/EY EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan soveltamisesta (Asia COMP/36.545/F3 — aminohapot) (EYVL 2001, L 152, s. 24; jäljempänä päätös), ja se annettiin kantajille tiedoksi 20.6.2000.

10 Päätös sisältää seuraavat määräykset:

"*1 artikla*

[ADM Company] ja sen eurooppalainen tytäryhtiö [ADM Ingredients], Ajinomoto Company, Incorporated ja sen eurooppalainen tytäryhtiö Eurolysine SA, Kyowa Hakko Kogyo Company Limited ja sen eurooppalainen tytäryhtiö Kyowa Hakko Europe GmbH, Daesang Corp. ja sen eurooppalainen tytäryhtiö Sewon Europe GmbH sekä [Cheil], ovat rikkoneet EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohtaa ja ETA-sopimuksen 53 artiklan 1 kohtaa osallistumalla synteettisen lysiinin hintoja, myyntimääriä ja myyntimääriä koskevien yksittäisten tietojen vaihtoa koskeviin sopimuksiin, jotka kattavat koko Euroopan talousalueen.

Rikkominen on kestänyt:

a) [ADM Companyn] ja [ADM Ingredientsin] tapauksessa 23 päivästä kesäkuuta 1992 alkaen 27 päivään kesäkuuta 1995,

b) Ajinomoto Company, Incorporatedin ja Eurolysine SA:n tapauksessa ainakin heinäkuusta 1990 alkaen 27 päivään kesäkuuta 1995,

c) Kyowa Hakko Kogyo Company Limitedin ja Kyowa Hakko Europe GmbH:n tapauksessa ainakin heinäkuusta 1990 alkaen 27 päivään kesäkuuta 1995,

d) Daesang Corp:n ja Sewon Europe GmbH:n tapauksessa ainakin heinäkuusta 1990 alkaen 27 päivään kesäkuuta 1995,

e) [Cheilin] tapauksessa 27 päivästä elokuuta 1992 alkaen 27 päivään kesäkuuta 1995.

2 artikla

Edellä 1 artiklassa mainituille yrityksille määrätään seuraavat sakot artiklassa todetusta rikkomisesta:

a) [ADM Companylle] ja [ADM Ingredientsille] 47 300 000 euron sakko, jonka maksamisesta ne vastaavat yhteisvastuullisesti;

b) Ajinomoto Company, Incorporatedille ja Eurolysine SA:lle 28 300 000 euron sakko, jonka maksamisesta ne vastaavat yhteisvastuullisesti;

c) Kyowa Hakko Kogyo Company Limitedille ja Kyowa Hakko Europe GmbH:lle 13 200 000 euron sakko, jonka maksamisesta ne vastaavat yhteisvastuullisesti;

d) Daesang Corp:lle ja Sewon Europe GmbH:lle 8 900 000 euron sakko, jonka maksamisesta ne vastaavat yhteisvastuullisesti;

e) [Cheilille] 12 200 000 euron sakko.

— — "

11 Sakkojen määrää laskiessaan komissio sovelsi päätöksessä menetelmää, joka on esitetty asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan ja EHTYn perustamissopimuksen 65 artiklan 5 kohdan mukaisesti määrättävien sakkojen laskennasta annetuissa suuntaviivoissa (EYVL 1998, C 9, s. 3; jäljempänä suuntaviivat) sekä yhteistyötiedonannossa.

12 Sakon perusmäärä yksilöitiin ensin kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden ja keston perusteella Kyowan osalta 21 miljoonaksi euroksi. Sakon perusmääräksi vahvistettiin 42 miljoonaa euroa Ajinomoton, 39 miljoonaa euroa ADM:n, 19,5 miljoonaa euroa Cheilin ja 21 miljoonaa euroa Sewonin osalta (päätöksen 314 perustelukappale).

13 Vahvistaessaan sakkojen laskentapohjan kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden perusteella komissio totesi aluksi, että asianomaiset yritykset olivat syyllis-

tyneet erittäin vakavaan kilpailusääntöjen rikkomiseen, kun otetaan huomioon sen luonne, sen konkreettiset vaikutukset ETA:n lysiinimarkkinoihin ja asianomaisten maantieteellisten markkinoiden laajuus. Tämän jälkeen se arvioi kilpailusääntöjen rikkomisen viimeisen vuoden kokonaisliikevaihtojen perusteella, että rikkomiseen osallistuneiden yritysten kokoerot olivat erittäin suuret, joten se kohteli niitä eri tavoin. Näin ollen sakon laskentapohjaksi vahvistettiin 30 miljoonaa euroa ADM:n ja Ajinomoton osalta ja 15 miljoonaa euroa Kyowan, Cheilin ja Sewonin osalta (päätöksen 305 perustelukappale).

14 Jotta kunkin yrityksen kilpailusääntöjen rikkomisen kesto voitaisiin ottaa huomioon ja sakon perusmäärä kyettäisiin vahvistamaan niille kaikille, tällä tavoin määritettyä laskentapohjaa korotettin 10 prosenttia vuotta kohden eli ADM:n ja Cheilin osalta 30 prosenttia ja Ajinomoton, Kyowan ja Sewonin osalta 40 prosenttia (päätöksen 313 perustelukappale).

15 Toiseksi ADM:lle ja Ajinomotolle määrättyjen sakkojen perusmäärää korotettiin raskauttavien olosuhteiden vuoksi 50 prosenttia eli 19,5 miljoonalla eurolla ADM:n osalta ja 21 miljoonalla eurolla Ajinomoton osalta sillä perusteella, että näillä yrityksillä oli ollut johtava rooli kilpailusääntöjen rikkomisessa (päätöksen 356 perustelukappale).

16 Kolmanneksi komissio alensi lieventävien olosuhteiden perusteella Sewonille kilpailusääntöjen rikkomisen keston vuoksi määrättyä lisäsakkoa 20 prosenttia sen vuoksi, että kyseinen yritys oli toiminut yhteistoimintajärjestelyssä passiivisesti vuoden 1995 alusta lähtien (päätöksen 365 perustelukappale). Lisäksi komissio alensi kunkin asianomaisen yrityksen sakkojen perusmäärää 10 prosenttia sillä perusteella, että nämä kaikki olivat lopettaneet kilpailusääntöjen rikkomisen heti viranomaisten puututtua ensi kertaa asiaan (päätöksen 384 perustelukappale).

17 Neljänneksi komissio alensi sakkojen määrää "merkittävästi" yhteistyötiedonannon D kohdassa tarkoitetulla tavalla. Tällä perusteella komissio alensi Ajinomoton ja Sewonin sakkoa 50 prosenttia siitä, mitä niille olisi määrätty, jos ne eivät olisi osallistuneet yhteistyöhön, Kyowalle ja Cheililleä määrättyä sakkoa 30 prosenttia ja ADM:lle määrättyä sakkoa 10 prosenttia (päätöksen 431, 432 ja 435 perustelukappale).

Oikeudenkäyntimenettely ja asianosaisten vaatimukset

18 Kantajat nostivat nyt käsiteltävän kanteen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen 25.8.2000 jättämällään kannekirjelmällä.

19 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin (neljäs jaosto) päätti esittelevän tuomarin kertomuksen perusteella aloittaa suullisen käsittelyn ja pyysi prosessinjohtotoimena komissiota vastaamaan kirjallisesti tiettyihin kysymyksiin. Vastaaja noudatti tätä pyyntöä määräajassa.

20 Asianosaiset esittivät suulliset lausumansa ja vastauksensa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kysymyksiin 25.4.2002 pidetyssä istunnossa.

21 Kantajat vaativat ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta

— kumoamaan päätöksen määräyksen, jossa niille määrätään sakkoa, tai alentamaan sakon määrää ja

— velvoittamaan komission korvaamaan kaikki oikeudenkäyntikulut.

22 Komissio vaatii ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta

— hylkäämään kanteen perusteettomana ja

— velvoittamaan kantajat korvaamaan oikeudenkäyntikulut yhteisvastuullisesti.

Oikeudellinen arviointi

23 Kanteessa on esitetty kolme pääasiallista kanneperustetta. Kantajat arvostelevat komissiota ensinnäkin siitä, että tämä on laskenut sakon määrän suuntaviivoissa vahvistettujen perusteiden mukaisesti. Toiseksi kantajat arvostelevat komissiota siitä, että tämä ei ole ottanut huomioon asianmukaista liikevaihtoa kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta arvioidessaan. Kolmanneksi kantajat vetoavat siihen, että komissio ei ole ottanut päätöksessä huomioon Yhdysvalloissa aiemmin määrättyjä sakkoja.

Suuntaviivojen sovellettavuus

Asianosaisten lausumat

24 Kantajat arvostelevat komissiota siitä, että tämä on laskenut sakkojen määrän suuntaviivoissa vahvistetun menetelmän mukaisesti, vaikka suuntaviivat jul-

kaistiin vasta vuonna 1998 eli sen jälkeen kun ne olivat tehneet komission kanssa yhteistyötä kesäkuussa 1997. Kantajat vetoavat tässä yhteydessä kahteen perusteeseen. Ensimmäinen koskee luottamuksensuojan periaatteen loukkaamista ja toinen oikeusvarmuuden periaatteen loukkaamista.

Luottamuksensuojan periaatteen loukkaaminen

25 Kantajat väittävät komission loukanneen luottamuksensuojan periaatetta, koska komission käyttäytyminen hallinnollisessa menettelyssä on synnyttänyt niissä perustellun luottamuksen siihen, mitä menetelmää käytettäisiin sakon suuruutta määritettäessä. Toisin kuin komissio väittää päätöksen 328 perustelukappaleessa, perusteltu luottamus tietyn laskentamenetelmän käyttämiseen saattaa perustua toimielinten lausumiin ja käyttäytymiseen eikä pelkästään yhteistyötiedonantoon.

26 Kantajat vetoavat tässä yhteydessä siihen, että ne luottivat siihen, että asiassa käytettäisiin perinteistä laskentamenetelmää, joka perustui kyseisen yrityksen relevanteilta markkinoilta saamaan liikevaihtoon. Koska Kyowan ETA:n lysiinimarkkinoilta vuonna 1995 saama liikevaihto oli 16 miljoonaa euroa, sakon enimmäismäärä olisi tämän menetelmän mukaan ollut 1,6 miljoonaa euroa ilman lieventävien olosuhteiden ja menettelyssä tehdyn yhteistyön perusteella myönnettyjä vähennyksiä.

27 Komission henkilöstö, jonka toimet ja lausumat ovat oikeuskäytännön mukaan rinnastettavissa toimielimen käyttäytymiseen (yhdistetyt asiat 303/81 ja 312/81, Klöckner-Werke v. komissio, tuomio 11.5.1983, Kok. 1983, s. 1507, 28 kohta ja asia T-48/96, Acme v. neuvosto, tuomio 12.10.1999, Kok. 1999, s. II-3089, 48 kohta), antoi näet niille hallinnollisessa menettelyssä täsmällisiä vakuutuksia siitä, että tätä menetelmää käytettäisiin sakkojen määrää laskettaessa.

28 Kuten päätöksessä vahvistetaan (319—328 perustelukappale), nämä vakuutukset perustuivat asian käsittelemisestä vastanneen komission henkilöstön nimenomaisiin lausumiin, joissa todettiin, että komission tavanomainen käytäntö oli arvioida sakon määrää kyseisen tuotteen myynnistä ETA:ssa saadun liikevaihdon perusteella ja että ei ollut syytä poiketa tästä käytännöstä. Kantajat viittaavat tässä yhteydessä 7.8.1997 päivättyyn kirjeeseensä, jossa esitetään tiivistelmänä komission kanssa 31.7. ja 1.8.1997 pidettyjen kokousten sisältö, sekä tiivistelmään vastauksena lähetettyyn 25.8.1997 päivättyyn komission kirjeeseen. Komissio täsmensi kirjeessään, että kantajat eivät voineet perustaa luottamuksensuojaa lausumiin, joita komission henkilöstö oli antanut sakon määrän alentamisesta yhteistyön perusteella, mutta siinä ei sitä vastoin esitetty mitään varauksia sakon laskentamenetelmästä eikä varsinkaan kantajien toteamuksesta, jonka mukaan sakko tavanomaisesti lasketaan tutkimuksen kohteena olevasta tuotteesta ETA:ssa saadun liikevaihdon perusteella. Näin menetellessään komissio on myöntänyt, että kantajille oli saattanut syntyä perusteltu luottamus 31.7. ja 1.8.1997 käytyjen keskustelujen perusteella.

29 Päätökseen sisältyvä väite, jonka mukaan asiaa käsitellyt henkilöstö olisi ylittänyt valtuutensa eikä olisi kannanotoillaan kyennyt antamaan komissiota sitovia vakuutuksia sakon määrän osalta, on perusteeton.

30 Tässä tapauksessa mainitut lausumat eivät koskeneet sakon määrää vaan sen laskentamenetelmää. Lisäksi väitteen, jonka mukaan asian käsittelystä vastannut henkilöstö ei olisi ollut toimivaltainen antamaan yrityksille vakuutuksia, osoittaa vääräksi yhteistyötiedonanto. Yhteistyötiedonannon E kohdan 1 alakohdan mukaanhan yrityksen, joka "haluaa saada osakseen [yhteistyötiedonannon] mukaisen suopean kohtelun, — — on otettava yhteyttä Euroopan komission kilpailun pääosastoon". On myös olemassa esimerkkejä muista asioista, joissa kilpailuasioista vastaavan pääosaston henkilöstö on antanut yrityksille täsmällisiä vakuutuksia niitä koskevissa päätöksissä tehtävistä arvioinneista. Kantajat mainitsevat tässä yhteydessä useita tapauksia, joissa komissio on suostunut

ottamaan huomioon yritysten tekemän yhteistyön jo ennen yhteistyötiedonannon julkaisemista (ks. esim. EY:n perustamissopimuksen [81] soveltamisesta 13 päivänä heinäkuuta 1994 tehty komission päätös 94/601/EY (asia IV/C/33.833 — kartonki) (EYVL L 243, s. 1)).

31 Lopuksi kantajat huomauttavat nojautuneensa vakuutuksiin, joita niille oli annettu sakon laskentamenetelmästä, kun ne päättivät tehdä yhteistyötä komission kanssa.

32 Komissio vastaa, että taloudelliset toimijat eivät mitenkään voi asettaa perusteltua luottamustaan siihen, että olemassa oleva oikeudellinen tilanne pysyisi ennallaan, kun se on yhteisön toimielinten muutettavissa. Tämä pätee erityisesti sakon laskemista koskeviin menettelytapoihin. Tässä tapauksessa suuntaviivat on lisäksi annettu ennen kuin väitetiedoksianto osoitettiin kantajille.

33 Komissio lisää, että sen 25.8.1997 päivättyyn kirjeeseen ei sisälly vakuutuksia siitä, että asiassa sovellettaisiin lysiinin myynnistä ETA:ssa saatuun liikevaihtoon perustuvaa laskentamenetelmää.

Oikeusvarmuuden periaatteen loukkaaminen

34 Kantajat vetoavat siihen, että oikeusvarmuuden periaate ja siihen liittyvä estoppel-periaate estävät sen, että toimielin, joka on saanut yrityksen toimimaan tietyllä tavalla totuudenvastaisten lausumien perusteella, voisi myöhemmin sanoutua irti lausumistaan (ks. mm. ratkaisuehdotus, jonka julkisasiamies Warner on esittänyt yhdistetyissä asioissa 63/79 ja 64/79, Boizard v. komissio, tuomio 10.7.1980, s. 2975, erityisesti s. 3002).

35 Koska tässä tapauksessa komission lausumat, jotka koskivat perinteisen sakkojen laskemista koskevan menetelmän soveltamista Kyowaan, olivat totuudenvastaisia, komissiota pitäisi kieltää soveltamasta uutta suuntaviivoissa vahvistettua menettelyä. Kun näet otetaan huomioon kilpailuoikeutta koskevien uusien tiedonantojen laatimiseen kuluva aika, komission henkilöstö ei kantajien mukaan voinut olla 31.7. ja 1.8.1997 pidetyissä kokouksissa tietämätön siitä, että suuntaviivat julkaistaisiin jonkin ajan kuluttua siitä eli 14.1.1998. Ne lisäävät, että 7. ja 25.8.1997 käydyn kirjeenvaihdon perusteella komissio oli tietoinen siitä, että kantajien yhteistyöhalukkuus perustui sen lausumiin.

36 Näin ollen komission sitoumusten pitäisi sitoa sitä ja kantajien sakkoa pitäisi alentaa siten, että se laskettaisiin ennen suuntaviivojen julkaisemista sovelletun laskentamenetelmän mukaisesti.

37 Komissio kiistää sen, että oikeusvarmuuden periaatetta olisi loukattu, samoista syistä kuin se esittänyt luottamuksensuojan periaatteen loukkaamista koskeva kanneperusteen yhteydessä.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

38 Ensinnäkin on muistettava, että kaikilla oikeussubjekteilla, jotka ovat sellaisessa tilanteessa, josta ilmenee, että heille on yhteisön toimielimen toiminnan vuoksi syntynyt perusteltuja odotuksia, on oikeus vedota luottamuksensuojan periaatteeseen (asia 265/85, Van den Bergh en Jurgens ja Van Dijk Food Products v. komissio, tuomio 11.3.1987, Kok. 1987, s. 1155, 44 kohta ja asia C-152/88, Sofrimport v. komissio, tuomio 26.6.1990, Kok. 1990, s. I-2477, 26 kohta). Tämän periaatteen loukkaamiseen ei sitä vastoin voida vedota, jollei yhteisön

toimielin ole antanut asiassa täsmällisiä vakuutuksia (ks. asia T-290/97, Mehibas Dordtselaan v. komissio, tuomio 18.1.2000, Kok. 2000, s. II-15, 59 kohta ja siinä mainittu oikeuskäytäntö).

39 Toiseksi on muistettava, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan (asia C-350/88, Delacre ym. v. komissio, tuomio 14.2.1990, Kok. 1990, s. I-395, 33 kohta ja asia C-1/98 P, British Steel v. komissio, tuomio 23.11.2000, Kok. 2000, s. I-10349, 52 kohta) taloudelliset toimijat eivät voi asettaa perusteltua luottamustaan siihen, että tietyllä hetkellä olemassa oleva oikeudellinen tilanne pysyisi ennallaan, kun sen muuttaminen on yhteisön toimielinten harkintavallassa.

40 Yhteisön kilpailusääntöjen osalta oikeuskäytännöstä ilmenee selvästi (ks. mm. yhdistetyt asiat 100/80—103/80, Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomio 7.6.1983, Kok. 1983, s. 1825, Kok. Ep. VII, s. 133, 109 kohta), että niiden tehokas soveltaminen edellyttää sitä, että komissio voi milloin tahansa mukauttaa sakkojen tasoa yhteisön kilpailupolitiikan tarpeita vastaavaksi. Vaikka komissio on aikaisemmin määrännyt tietyntasoisia sakkoja tietyntyyppisistä rikkomisista, se ei näin ollen estä sitä korottamasta tätä tasoa asetuksessa N:o 17 säädetyissä rajoissa.

41 Lisäksi kyseisen oikeuskäytännön mukaan komissio ei myöskään ole väitetiedoksiannossa velvollinen ilmoittamaan siitä, että se mahdollisesti muuttaa politiikkaansa sakkojen yleisen suuruusluokan osalta, koska tällainen mahdollisuus on sidoksissa kilpailupolitiikan yleisiin näkökohtiin, joilla ei ole suoraa yhteyttä kysymyksessä olevien asioiden erityisolosuhteisiin (em. asia Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomion 22 kohta).

42 Koska komissio on antanut suuntaviivat, joissa se on vahvistanut uuden yleisen menettelytavan sakkojen määrän laskemiseen, ennen kullekin kartellin jäsenenä

olleelle yritykselle osoitettua väitetiedoksiantoa ja nyt käsiteltävään asiaan liittyvistä erityisistä seikoista riippumatta, kantajat eivät varsinkaan voi arvostella komissiota siitä, että se on soveltanut niitä määrittäessään sakon suuruuden, elleivät ne osoita, mitä tässä tapauksessa ei ole tapahtunut, että niille on viranomaisten toiminnan vuoksi syntynyt perusteltuja päinvastaisia odotuksia.

43 Kantajat vetoavat tältä osin ensinnäkin siihen, että toisin kuin komissio väittää päätöksen 328 perustelukappaleessa, perusteltu luottamus laskentamenetelmään saattaa perustua toimielinten lausumiin ja käyttäytymiseen eikä pelkästään yhteistyötiedonantoon. Kantajien väite, jonka mukaan kyseisessä tiedonannossa annettaisiin ymmärtää, että kun ne päättäisivät tehdä yhteistyötä, niihin sovellettaisiin komission normaalisti käyttämää sakon määrän laskemismenetelmää, on täysin perusteeton.

44 On tosin todettava, että kyseisen tiedonannon E kohdan 3 alakohdassa komissio ilmaisee olevansa "tietoinen siitä, että tämä ilmoitus johtaa oikeutettuihin odotuksiin, joihin yritykset voivat turvautua paljastaessaan kartellin komissiolle".

45 Kun otetaan kuitenkin huomioon yhteistyötiedonannon tarkoitus, joka sen A kohdan 3 alakohdan mukaan on "määritell[ä] ne edellytykset, joilla komission kanssa kartelleja koskevissa tutkimuksissa yhteistyössä olevat yritykset voidaan vapauttaa sakoista tai niille muussa tapauksessa määrättyjä sakkoja lievennetään", ne perustellut odotukset, joita kantajilla saattoi oikeutetusti olla, voivat koskea yksinomaan niiden yhteistyöpanoksen perusteella myönnettäviin alennuksiin liittyviä yksityiskohtaisia sääntöjä eikä sen sakon määrää, joka niiden olisi muussa tapauksessa pitänyt suorittaa, tai laskentamenetelmää, jota sen määrittämiseksi voitaisiin käyttää.

46 Kantajat väittävät tämän jälkeen saaneensa komission virkamiehiltä sellaisia täsmällisiä vakuutuksia, joilla niille on uskoteltu ennen suuntaviivojen julkaisemista väitetysti sovelletun laskentamenetelmän pysyvän voimassa.

47 Kantajat vetoavat tässä yhteydessä asian käsittelystä vastaaville komission virkamiehille osoitetun 7.8.1997 päivätyn kirjeen (kannekirjelmän liite 4) sisältöön, jossa pyrittiin esittämään tiivistelmä keskusteluista, joita niiden kanssa oli käyty mahdollisesta yhteistyöstä, sekä vastaukseen, jonka nämä virkamiehet lähettivät kantajille 25.8.1997 (kannekirjelmän liite 5).

48 Kyowa huomauttaa 7.8.1997 päivätyssä kirjeessään, jonka pääasiallinen tarkoitus oli saada takeet yhteistyötiedonannon sovellettavuudesta ja mahdollisuudesta saada sakkoa alennetuksi tällä perusteella, sivumennen siitä, että nämä virkamiehet olivat vahvistaneet mahdollisen sakon määrän osalta, että komission perinteinen menettelytapa on sakon suuruuden määrittäminen yrityksen kyseisen tuotteen myynnistä ETA:n markkinoilla kilpailusääntöjen rikkomisen viimeisenä vuonna saaman liikevaihdon perusteella. Komission 25.8.1997 päivätyssä kirjeessä viitataan nimenomaisesti tähän huomautukseen ja todetaan, että on selvää, että on useita seikkoja, jotka ratkaisevat mahdollisen sakon suuruuden, kuten kilpailusääntöjen rikkomisen kesto ja vakavuus sekä osapuolten siitä saama etu.

49 Sen lisäksi, että 7.8.1997 päivätyssä kirjeessä ei edes viitata komission virkamiehen väitettyyn lausumaan, joka olisi koskenut ennen suuntaviivojen julkaisemista sovelletun laskentamenetelmän voimassa pitämistä, on todettava, että kantajien esittämien seikkojen perusteella ei voida päätellä, että tässä tapauksessa olisi loukattu luottamuksensuojan periaatetta.

50 Ensinnäkään siinäkään tapauksessa, että oletettaisiin, että olisi näytetty toteen komission virkamiesten voineen vahvistaa 31.7. ja 1.8.1997 pidetyissä kokouk-

sissa, että komission perinteinen menettelytapa sakkoja laskettaessa perustui tiettyyn liikevaihtoon, tämä ei sinänsä merkitsisi vakuutusta siitä, että tällaista menetelmää sovellettaisiin tulevaisuudessa. Tämä pätee erityisesti edellä mainitun oikeuskäytännön valossa, sillä siinä poissuljetaan täydellisesti se, että tätä koskeva päätöksentekokäytäntö pidettäisiin automaattisesti voimassa.

51 Vaikka komission vastauksessa ei toisaalta nimenomaisesti kumotakaan 7.8.1997 päivättyyn kirjeeseen sisältynyttä Kyowan lausumaa, siinä ei myöskään vahvisteta sitä, vaan lähinnä korostetaan, että sakon perusmäärä lasketaan eri seikkojen (vakavuus, kesto ja saatu etu) perusteella. Kyowa voi hyväksyttävästi vedota perusteltuun luottamukseen ainoastaan siinä tapauksessa, että komissio olisi antanut sille ensin vakuutuksia, ja vakuutusten käsite edellyttää viranomaiselta nimenomaista toimenpidettä eikä pelkkää pidättäytymistä, joka perustuu nimenomaisen vastustuksen puuttumiseen, kuten tässä tapauksessa (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat T-222/99, T-327/99 ja T-329/99, Martinez ym. v. parlamentti, tuomio 2.10.2001, Kok. 2001, s. II-3397, 184 kohta ja analogisesti asia T-123/89, Chomel v. komissio, tuomio 27.3.1990, Kok. 1990, s. II-131, 27 kohta). Siinäkin tapauksessa, että voitaisiin katsoa, että komission yksiköt olisivat antaneet vakuutuksia käytettävästä laskentamenetelmästä, näiden pitäisi lisäksi olla täsmällisiä. Tilanne ei nimenomaan ole tällainen, koska kyseisessä vastauksessa korostetaan, että sakon suuruuden määrittäminen perustuu eri seikkoihin, joiden joukossa ei edes mainita asianomaisen yrityksen liikevaihtoa.

52 Istunnossa kantajat ovat viitanneet päätelmäänsä tukeakseen toiseen 25.8.1997 päivätyn komission kirjeen virkkeeseen eli kyseisen kirjeen viimeiseen virkkeeseen, jonka sanamuoto on seuraava: "Vaikuttaa siltä, että nämä huomautukset, joissa ei millään tavoin arvioida keskustelusta tekemänne tiivistelmän oikeellisuutta tai virheellisyyttä, rohkaisevat asiakkaitanne yhteistyöhön." On riittävää todeta, että tämä virke, joka on pikemminkin välttelevä, ei voi myöskään olla perustana väitteelle, jonka mukaan Kyowalle olisi annettu täsmällisiä vakuutuksia.

53 Lopuksi on riittävää todeta perusteesta, jonka mukaan oikeusvarmuuden periaatetta ja siihen liittyvää estoppel-periaatetta olisi loukattu, että se perustuu sii-

hen, että komissio olisi antanut totuudenvastaisia lausumia väitetysti perinteisen sakkojen laskentamenetelmän soveltamisesta Kyowaan, eivätkä kantajat ole esittäneet siitä näyttöä.

54 Edellä esitetyn perusteella luottamuksensuojan periaatteen ja oikeusvarmuuden periaatteen loukkaamista koskeva kanneperuste on hylättävä.

Kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta arvioitaessa huomioon otettava liikevaihto

Asianosaisten lausumat

55 Kantajat väittävät komission tehneen kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta arvioidessaan ilmeisen arviointivirheen ja loukanneen suhteellisuusperiaatetta, kun se on ottanut huomioon Kyowan maailmanlaajuisen liikevaihdon eikä sen myynnistä ETA:ssa saamaa liikevaihtoa, vaikka jälkimmäinen on vain pieni osa maailmanlaajuisesta liikevaihdosta.

56 Kantajat muistuttavat kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden arvioinnin osalta, että suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan ensimmäisen alakohdan mukaan on otettava huomioon kilpailusääntöjen rikkomisen luonne, siitä

markkinoihin aiheutuvat konkreettiset vaikutukset ja vaikutusten maantieteellinen laajuus. Koska komissio on todennut päätöksen 298 perustelukappaleessa, että kilpailusääntöjen rikkominen oli vaikuttanut ETA:n lysiinimarkkinoihin, sen olisi pitänyt vahvistaa sakon laskentapohja kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden perusteella siten, että se olisi ottanut huomioon yrityksen lysiinin myynnistä ETA:ssa saaman liikevaihdon eikä sen maailmanlaajuista liikevaihtoa. Näin menetellessään komissio on jättänyt kilpailusääntöjen rikkomisen konkreettiset vaikutukset tutkimatta ja toiminut oikeuskäytännön vastaisesti (asia T-77/92, Parker Pen v. komissio, tuomio 14.7.1994, Kok. 1994, s. II-549, 94 ja 95 kohta).

57 Tässä tapauksessa tämä ilmeinen harkintavirhe aiheuttaa erityistä vahinkoa kantajille, koska Kyowan lysiinin myynnistä ETA:ssa saama liikevaihto on ainoastaan 16 miljoonaa euroa. Sakko on siis suuruudeltaan 82,5 prosenttia tästä liikevaihdosta.

58 Kyowan tekemän kilpailusääntöjen rikkomisen vaikutukset ovat erityisen vähäiset sen vuoksi, että toisin kuin muut yritykset, se toimi ETA:ssa vain vähittäiskauppiaana kauppaedustajiensa välityksellä eikä tuottanut ETA:ssa käytettäväksi tarkoitettua lysiiniä. Oikeuskäytännön mukaan sakkoa laskettaessa on otettava huomioon kuhunkin tapaukseen liittyvät erityispiirteet (asia 41/69, Chemiefarma v. komissio, tuomio 15.7.1970, Kok. 1970, s. 661, Kok. Ep. I, s. 455 ja yhdistetyt asiat 96/82—102/82, 104/82, 105/82, 108/82 ja 110/82, IAZ ym. v. komissio, tuomio 8.11.1983, Kok. 1983, s. 3369).

59 Komission olisi lisäksi pitänyt ottaa huomioon kilpailusääntöjen rikkomisen vaikutusten vaimeneminen ETA:n lysiinimarkkinoilla yhteisen maatalouspolitiikan seurauksien vuoksi. Koska viljan hinta pysyi korkeana kilpailusääntöjen rikkomisen aikana maatalouspolitiikan mukaisesti myönnettyjen tukien vuoksi, lysiinin kysyntä pysyi näet heikkona, joten kilpailusääntöjen rikkomisen vaiku-

tukset olivat vähäisemmät. Nojautuessaan Kyowan maailmanlaajuiseen liikevaihtoon komissio jätti näin ollen ottamatta huomioon tämän seikan, joka rajoitti kilpailusääntöjen rikkomisen vaikutuksia ETA:ssa.

60 Komissio vastaa, että sen arviointi on suuntaviivojen mukainen ja että kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden perusteella määritetty sakon perusmäärä ei ole suhteeton. Lainsäädännössä ei myöskään edellytetä sitä, että komissio nojautuisi ETA:sta saatuun liikevaihtoon sakon suuruutta määrittäessään. Asetuksen N:o 17 15 artiklassa viitataan yksinomaan kokonaisliikevaihtoon ja siihenkin ainoastaan sakon enimmäismäärää määrittävänä tekijänä.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

61 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan komissiolla on asetusta N:o 17 sovellettaessa harkintavaltaa sakkojen määrän vahvistamisessa, jotta se voisi ohjata yritysten toimintaa niin, että ne noudattaisivat kilpailusääntöjä (asia T-150/89, Martinelli v. komissio, tuomio 6.4.1995, Kok. 1995, s. II-1165, 59 kohta; asia T-49/95, Van Megen Sports v. komissio, tuomio 11.12.1996, Kok. 1996, s. II-1799, 53 kohta ja asia T-229/94, Deutsche Bahn v. komissio, tuomio 21.10.1997, Kok. 1997, s. II-1689, 127 kohta). Yhteisön kilpailusääntöjen tehokas soveltaminen edellyttää sitä, että komissio voi milloin tahansa mukauttaa sakkojen tasoa tämän politiikan tarpeita vastaavaksi (em. asia Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomion 109 kohta).

62 On muistettava, että komissio on päätöksessä määrittänyt kantajille määrättävät sakot soveltamalla laskentamenetelmää, jonka se on suuntaviivoissa itselleen

asettanut. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan komissio ei voi poiketa säännöistä, jotka se on itselleen asettanut (ks. asia T-7/89, Hercules Chemicals v. komissio, tuomio 17.12.1991, Kok. 1991, s. II-1711, Kok. Ep. XI, s. II-79, 53 kohta, joka on pysytetty muutoksenhaussa asiassa C-51/92 P, Hercules Chemicals v. komissio, 8.7.1999 annetulla tuomiolla, Kok. 1999, s. I-4235 ja siinä mainittu oikeuskäytäntö). Erityisesti silloin kun komissio antaa suuntaviivoja, joilla se pyrkii täsmentämään perustamissopimuksen määräyksiä noudattaen perusteet, joita se aikoo soveltaa harkintavaltaansa käyttäessään, se rajoittaa itse harkintavaltaansa, koska sen on noudatettava viitteellisiä sääntöjä, jotka se on itselleen asettanut (asia T-380/94, AIUFFASS ja AKT v. komissio, tuomio 12.12.1996, Kok. 1996, s. II-2169, 57 kohta ja asia T-214/95, Vlaams Gewest v. komissio, tuomio 30.4.1998, Kok. 1998, s. II-717, 89 kohta).

63 Suuntaviivojen mukaan komissio ottaa sakon määrää laskiessaan laskentapohjaksi rikkomisen vakavuuden perusteella määrittämänsä summan (jäljempänä yleinen laskentapohja). Kilpailusääntöjen rikkomisten vakavuus todetaan useiden sellaisten seikkojen perusteella, jotka komission on nykyään välttämättä otettava huomioon.

64 Suuntaviivoissa määrätään tältä osin, että kilpailusääntöjen rikkomisen luonteen, siitä markkinoihin aiheutuvien konkreettisten vaikutusten ja vaikutusten maantieteellisen laajuuden lisäksi on otettava huomioon kilpailusääntöjä rikkoneiden todellinen taloudellinen kapasiteetti aiheuttaa merkittävää vahinkoa muille talouden toimijoille ja erityisesti kuluttajille ja määritettävä sakon määrä tasolle, joka on riittävän varoittava (1 kohdan A alakohdan neljäs alakohta).

65 Lisäksi voidaan ottaa huomioon se, että suurilla yrityksillä on useimmiten paremmat mahdollisuudet arvioida toimintaansa liittyviä rikkomuksia ja niistä aiheutuvia seurauksia (1 kohdan A alakohdan viides alakohta).

66 Jos rikkomukseen syyllistyy useita yrityksiä, kuten kartelleissa, yleistä laskentapohjaa voidaan vaihdella ja vahvistaa kunkin yrityksen erityisluonteen perusteella erityinen laskentapohja (jäljempänä erityinen laskentapohja), jossa otetaan huomioon rikkomusten tapauskohtainen painoarvo ja siten kunkin yrityksen rikkomisen todellinen vaikutus kilpailuun erityisesti, kun samanlaisiin rikkomuksiin syyllistyneet yritykset ovat huomattavan erikokoisia (1 kohdan A alakohdan kuudes alakohta).

67 On huomattava, että suuntaviivoissa ei määrätä, että sakon määrä laskettaisiin yritysten kokonaisliikevaihdon tai kyseessä olevasta tuotteesta relevanteilla markkinoilla kertyneen liikevaihdon perusteella. Niissä ei kuitenkaan myöskään kielletä sitä, että tällaiset liikevaihdot otettaisiin huomioon sakkoa määritettäessä yhteisön oikeuden yleisten periaatteiden noudattamiseksi ja tilanteen sitä vaatiessa. Liikevaihto saattaa olla yksi tekijä erityisesti silloin, kun otetaan huomioon edellä 184—186 kohdassa lueteltuja eri seikkoja (asia T-23/99, LR AF 1998 v. komissio, tuomio 20.3.2002, Kok. 2002, s. II-1705, 283 ja 284 kohta).

68 Lisäksi on muistettava, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan vakavuuden arvioinnissa huomioon otettaviin seikkoihin voivat kuulua rikkomisen kohteena olevien tavaroiden volyymi ja arvo, yrityksen koko ja taloudellinen valta ja siten myös se vaikutusvalta, jota yritys on voinut käyttää markkinoilla. Tästä seuraa, että sakon määräämiseksi on sallittua ottaa huomioon yhtä hyvin yrityksen kokonaisliikevaihto, joka osoittaa — vaikkakin vain likimääräisesti ja epätäydellisesti — yrityksen kokoa ja taloudellista valtaa, sekä se osa liikevaihdosta, joka tulee kilpailusääntöjen rikkomisen kohteena olevista tavaroista ja joka näin ollen on omiaan osoittamaan rikkomisen laajuutta. Tästä seuraa toisaalta, ettei kummallekaan näistä luvuista pidä antaa sellaista merkitystä, joka olisi suhteeton verrattuna muihin arvioinnissa huomioon otettaviin seikkoihin, ja että sakon määrääminen ei näin ollen voi olla pelkän kokonaisliikevaihtoon perustuvan laskelman tulos (em. asia Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomion

120 ja 121 kohta; em. asia Parker Pen v. komissio, tuomion 94 kohta ja em. asia SCA Holding v. komissio, tuomion 176 kohta).

69 Nyt käsiteltävässä asiassa päätöksestä ilmenee, että komissio on sakon laskentapohjaa määrittäessään ottanut ensin huomioon kilpailusääntöjen rikkomisen luonteen, sen konkreettiset vaikutukset markkinoihin ja vaikutusten maantieteellisen laajuuden. Tämän jälkeen komissio on todennut, että sovellettaessa kyseisiin yrityksiin erilaista kohtelua on otettava huomioon "kyseisten yritysten todelliset mahdollisuudet aiheuttaa merkittävää vahinkoa ETA:n lysiinimarkkinoilla", sakon rikkomista estävä vaikutus ja kunkin yrityksen koko (päätöksen 304 perustelukappale). Arvioidessaan näitä seikkoja komissio on päättänyt nojautua kunkin yrityksen kilpailusääntöjen rikkomisen viimeisenä vuonna saamaan kokonaisliikevaihtoon, koska se on katsonut kykenevänsä tämän luvun perusteella arvioimaan "kyseisten yritysten todelliset resurssit ja tärkeyden lainvastaisen käyttäytymisen vaikutusalaan kuuluvilla markkinoilla" (päätöksen 304 perustelukappale).

70 Kantajat arvostelevat komissiota nimenomaan siitä, että se on ottanut huomioon kokonaisliikevaihdon eikä kyseisen tuotteen myynnistä ETA:ssa saatua liikevaihtoa.

71 Tässä vaiheessa on korostettava, että koska päätös ja vastaajan tässä oikeudenkäynnissä esittämät kirjelmät ovat yhdessä luettuina hieman moniselitteisiä, komissio on istunnossa ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen nimenomaiseen kysymykseen antamassaan vastauksessa todennut, että se ei ole ottanut huomioon ainoastaan kyseisten yritysten "kokonaisliikevaihtoa" eli niiden toimintaan kokonaisuutena liittyvää liikevaihtoa vaan myös lysiinimarkkinoiden maailmanlaajuisen liikevaihdon, sillä nämä molemmat liikevaihdot sisältyvät päätöksen 304 perustelukappaleen taulukkoon. Lisäksi on korostettava, että päätöksen 318 perustelukappaleen mukaan "komissio on ottanut asianmukaisesti huomioon rikkomiseen liittyvän toiminnan taloudellisen merkityksen määritellessään rikkomisen vakavuutta".

72 On kuitenkin kiistatonta, että komissio ei ole ottanut huomioon liikevaihtoa, jonka kyseiset yritykset ovat saaneet niiltä markkinoilta, joihin kilpailusääntöjen rikkominen on vaikuttanut, eli ETA:n lysiinimarkkinoilta.

73 Maailmanlaajuinen liikevaihto antaa kuitenkin vain epätarkan kuvan tilanteesta, kun on tutkittava "kyseisten yritysten todellisia mahdollisuuksia aiheuttaa merkittävää vahinkoa ETA:n lysiinimarkkinoilla", mikä edellyttää sitä, että arvioidaan näiden yritysten todellista merkitystä asianomaisilla markkinoilla eli niiden vaikutusta markkinoihin. Ei näet ole mahdotonta, että vahva monialayritys toimii vain vähäisessä määrin jonkin erityisen tuotteen kuten lysiinin markkinoilla. Ei ole myöskään mahdotonta, että yrityksellä, jolla on merkittävä asema yhteisön ulkopuolisilla maantieteellisillä markkinoilla, on vain heikko sema yhteisön markkinoilla tai ETA:ssa. Tällaisissa tapauksissa pelkästään se seikka, että kyseisen yrityksen kokonaisliikevaihto on huomattava, ei merkitse välttämättä sitä, että sillä olisi ratkaiseva vaikutus kilpailusääntöjen rikkomisen kohteena olleisiin markkinoihin. Tästä syystä yhteisöjen tuomioistuin on korostanut asiassa C-185/95 P, Baustahlgewebe v. komissio, 17.12.1998 antamassaan tuomiossa (Kok. 1998, s. I-8417, 139 kohta), että vaikka yrityksen markkinaosuudet eivät voi olla ratkaiseva peruste sille päätelmälle, että yritys kuuluu vahvaan taloudelliseen kokonaisuuteen, ne ovat sitä vastoin merkityksellisiä sen määrittämisessä, millaista vaikutusvaltaa yritys on voinut käyttää markkinoilla. Tässä tapauksessa komissio ei ole ottanut huomioon asianomaisten yritysten myyntimääriin perustuvia markkinaosuuksia kyseisillä markkinoilla eikä edes yritysten liikevaihtoa kyseisillä markkinoilla (eli ETA:n lysiinimarkkinoilla), vaikka sen perusteella olisi muiden tuottajien puuttuessa ollut mahdollista määrittää kunkin yrityksen suhteellinen merkitys asianomaisilla markkinoilla, koska siitä olisi välillisesti ilmennyt niiden markkinaosuudet arvossa mitattuna (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat 240/82—242/82, 261/82, 262/82, 268/82 ja 269/82, Stichting Sigarettenindustrie v. komissio, tuomio 10.12.1985, Kok. 1985, s. 3831, 99 kohta).

74 Päätöksestä ilmenee lisäksi, että komissio ei ole viitannut nimenomaisesti siihen, että siinä olisi otettu huomioon "rikkomisten tapauskohtainen painoarvo ja siten

kunkin yrityksen suorittaman rikkomisen todellinen vaikutus kilpailuun", vaikka sen on suuntaviivojen nojalla nykyään tehtävä tällainen arviointi erityisesti silloin, kun se arvioi, että sakon yleistä laskentapohjaa on vaihdeltava sen vuoksi, että rikkomukseen syyllistyy useita yrityksiä (kuten kartelleissa), ja kun yritykset ovat huomattavan erikokoisia (ks. suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan kuudes alakohta).

75 Tältä osin päätöksessä (304 perustelukappaleen viimeinen virke) esitetty viittaus "yritysten todelliseen tärkeyteen" ei täytä edellä mainittua aukkoa.

76 Kunkin yrityksen tekemän kilpailusääntöjen rikkomisen erityisen painoarvon eli todellisten vaikutusten arviointi merkitsee näet todellisuudessa sitä, että määritetään kunkin niistä tekemän rikkomisen laajuus eikä asianomaisen yrityksen merkitystä sen koon tai taloudellisten voimavarojen perusteella. Kuten vakiintuneesta oikeuskäytännöstä (ks. mm. em. asia Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomion 121 kohta ja asia T-347/94, Mayr-Melnhof v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok. 1998, s. II-1751, 369 kohta) ilmenee, se osa liikevaihdosta, joka tulee kilpailusääntöjen rikkomisen kohteena olevista tavaroista, on omiaan osoittamaan kilpailusääntöjen rikkomisen laajuutta kyseisillä markkinoilla. Kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on korostanut, muun muassa kilpailunrajoituksen kohteena olleista tuotteista kertynyt liikevaihto on objektiivinen peruste, jolla tämän menettelyn haitallinen vaikutus tavanomaiseen kilpailuun saadaan täsmällisesti mitatuksi (ks. asia T-151/94, British Steel v. komissio, tuomio 11.3.1999, Kok. 1999, s. II-629, 643 kohta).

77 Edellä esitetystä ilmenee, että nojautuessaan kantajien maailmanlaajuiseen liikevaihtoon ottamatta huomioon niiden liikevaihtoa kilpailusääntöjen rikkomisen kohteena olleilla markkinoilla eli ETA:n lysiinimarkkinoilla komissio on menetellyt suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan neljännen ja kuudennen alakohdan

eikä, kuten kantajat väittävät, kilpailusääntöjen rikkomisesta relevanteille markkinoille aiheutuvien konkreettisten vaikutusten huomioon ottamista koskevan suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan ensimmäisen alakohdan vastaisesti. Tässä yhteydessä on näet otettava huomioon vain yritysten toteuttaman kilpailusääntöjen rikkomisen kokonaisuuden vaikutukset (asia C-49/92 P, komissio v. Anic Partecipazioni, tuomio 8.7.1999, Kok. 1999, s. I-4125, 150—152 kohta), joten kunkin yrityksen erillisellä käyttäytymisellä tai erityispiirteillä ei ole tältä osin merkitystä.

78 Näin ollen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tehtävänä on arvioida, onko se, että relevanteilta markkinoilta saatua liikevaihtoa ei ole otettu huomioon eikä suuntaviivoja siten ole noudatettu, tässä tapauksessa johtanut siihen, että komissio on loukannut suhteellisuusperiaatetta sakon määrää vahvistaessaan. Tältä osin on huomautettava, että sen arvioiminen, onko maksettavaksi määrätty sakko oikeassa suhteessa rikkomisen vakavuuteen ja kestoon, jotka ovat asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa säädettyjä arviointiperusteita, kuuluu kyseisen asetuksen 17 artiklassa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle annetun täyden harkintavallan piiriin.

79 Tässä tapauksessa kantajat ovat vedonneet lähinnä siihen, että sakon erityinen laskentapohja eli 15 miljoonaa euroa, on suhteeton, koska se on lähes sama kuin kilpailusääntöjen rikkomisen viimeisenä vuonna ETA:n lysiinimarkkinoilta saatu liikevaihto eli 16 miljoonaa euroa.

80 Ensinnäkin on todettava, että se, että sakon erityinen laskentapohja on lähes sama kuin relevanteilta markkinoilta saatu liikevaihto, ei sinänsä ole ratkaisevaa. Tämä 15 miljoonan euron määrä on näet välitulos, jota sen jälkeen mukautetaan suuntaviivoilla määritettyä menetelmää soveltaen kilpailusääntöjen keston ja todettujen raskauttavien tai lieventävien olosuhteiden perusteella.

81 Toiseksi kilpailusääntöjen rikkomisen luonne, sen konkreettiset vaikutukset markkinoihin, vaikutusten maantieteellinen laajuus, sakon varoittavuuden vaatimus ja kyseisten yritysten koko, jotka komissio on tässä tapauksessa ottanut huomioon, ovat sellaisia seikkoja, jotka voivat olla tällaisen välituloksen hyväksyttävä peruste. Vastaaja on perustellusti katsonut kilpailusääntöjen rikkomisen olevan erittäin vakavan, koska kantajat ovat osallistuneet horisontaaliseen yhteistoimintajärjestelyyn, jonka tarkoituksena on ollut tavoitehintojen ja myyntikiintiöiden vahvistaminen sekä myyntimääriä koskevan tietojenvaihtojärjestelmän käyttöönotto ja joka on vaikuttanut konkreettisesti ETA:n lysiinimarkkinoihin nostamalla hintoja keinotekoisesti ja rajoittamalla myyntimääriä. Yritysten koon ja sakkojen varoittavuuden osalta on korostettava, että komissio on menetellyt perustellusti päättäessään nojautua asianomaisten yritysten kokonaisliikevaihtoon. Oikeuskäytännön mukaan kokonaisliikevaihto antaa näet kuvan yrityksen koosta (ks. vastaavasti em. asia Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomion 121 kohta) ja sen taloudellisista voimavaroista, jotka ovat ratkaisevia arvioitaessa sakon varoittavuutta sen osalta.

82 Kolmanneksi on korostettava, että kantajien osalta huomioon otettu 15 miljoonan euron määrä on huomattavasti pienempi kuin 20 miljoonan euron vähimmäiskynnys, josta suuntaviivoissa normaalitapauksissa määrätään tällaisen erittäin vakavan kilpailusääntöjen rikkomisen osalta (ks. 1 kohdan A alakohdan toisen alakohdan kolmas luetelmakohta).

83 Kantajat viittaavat vaatimustensa tueksi myös nimenomaisesti edellä mainitussa asiassa Parker Pen vastaan komissio annettuun tuomioon, jossa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hyväksyi suhteellisuusperiaatteen loukkaamista koskeneen kanneperusteen sillä perusteella, että komissio ei ollut ottanut huomioon sitä, että kilpailusääntöjen rikkomisen kohteena olleista tuotteista saatu liikevaihto oli verrattain pieni kyseisen yrityksen kokonaismyyntiin nähden, mikä oli hyväksyttävä peruste sakon määrän alentamiselle (94 ja 95 kohta). Kantajat vetoavat nimenomaan siihen, että lysiininmyynti ETA:ssa muodostaa vain pienen osan niiden maailmanlaajuisesta liikevaihdosta.

84 Aluksi on huomautettava, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen asiassa Parker Pen vastaan komissio antamassaan tuomiossa omaksuma ratkaisu koskee sakon lopullisen määrän vahvistamista eikä kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden perusteella määritettävää sakon laskentapohjaa, kuten tässä tapauksessa.

85 Mikäli oletetaan, että edellä mainittu oikeuskäytäntö on sovellettavissa nyt käsiteltävään asiaan, on tässä vaiheessa muistutettava myös siitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimella on toimivalta sille annetun täyden harkintavallan nojalla arvioida, onko sakkojen suuruus asianmukainen. Tämä arviointi saattaa edellyttää sellaisten lisätietojen esittämistä ja huomioon ottamista (ks. vastaavasti asia C-297/98 P, SCA Holding v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok. 2000, s. I-10101, 53—55 kohta) kuin tässä tapauksessa kantajien ETA:n lysiinimarkkinoilta saama liikevaihto, jota päätöksessä ei otettu huomioon.

86 Tältä osin on korostettava, että kantajien vuonna 1995 saamien eri liikevaihtojen vertailusta ilmenee kaksi seikkaa. Toisaalta pitää paikkansa, että lysiinin myynnistä ETA:ssa saatua liikevaihtoa (16 miljoonaa euroa) voidaan pitää vähäisenä kokonaisliikevaihtoon (2,8 miljardia euroa) verrattuna. Toisaalta on sitä vastoin selvää, että lysiinin myyntiä ETA:ssa vastaava luku edustaa verrattain merkittävää osuutta lysiinin maailmanmarkkinoilta saadusta liikevaihdosta (73 miljoonaa euroa), eli tässä tapauksessa noin 22:ta prosenttia.

87 Koska lysiinin myynti ETA:ssa ei siis edusta vähäistä vaan merkittävää osuutta viimeksi mainitusta liikevaihdosta, ei voida pätevästi katsoa, että suhteellisuusperiaatetta olisi loukattu, varsinkaan sen vuoksi, että sakon laskentapohjaa ei ole määritetty yksinomaan kokonaisliikevaihtoon perustuvan yksinkertaisen laskelman pohjalta vaan myös alakohtaisen liikevaihdon ja muiden asiaankuuluvien seikkojen, kuten kilpailusääntöjen rikkomisen luonteen, tästä markkinoille aiheutuvien konkreettisten vaikutusten, relevanttien markkinoiden laajuuden, seuraamukselle välttämättömän varoittavuuden sekä yritysten koon ja vahvuuden perusteella.

88 Tätä päätelmää ei voida kumota pelkällä väitteellä, joka koskee yhteisestä maatalouspolitiikasta Euroopan viljanhinnoille kilpailusääntöjen rikkomisen aikana aiheutuneita seurauksia ja kilpailusääntöjen rikkomisen väitetysti vähäisiä vaikutuksia ETA:ssa, eikä myöskään sillä seikalla, että Kyowan Euroopan markkinoilla myymä lysiini oli valmistettu kyseisen alueen ulkopuolella, sillä tämä pätee kaikkiin asianomaisiin tuottajiin Eurolysineä lukuun ottamatta (päätöksen 35 perustelukappale).

89 Edellä esitetyn perusteella ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin arvioi täyttä harkintavaltaansa käyttäen, että sakon laskentapohja, joka on määritetty Kyowan tekemän kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden perusteella, on asianmukainen ja että se, että komissio ei ole noudattanut suuntaviivoja, ei tässä tapauksessa ole merkinnyt suhteellisuusperiaatteen loukkaamista, joten kantajien tältä osin esittämä kanneperuste on hylättävä.

Yhdysvalloissa aiemmin määrätyn sakon vaikutus

Asianosaisten lausumat

90 Kantajat väittävät komission loukanneen oikeuskäytännössä (asia 14/68, Walt Wilhelm ym., tuomio 13.2.1969, Kok. 1969, s. 1, Kok. Ep. I, s. 377, 11 kohta; asia 7/72, Boehringer v. komissio, tuomio 14.12.1972, Kok. 1972, s. 1281, Kok. Ep. II, s. 59, 3—5 kohta ja asia T-149/89, Sotralentz v. komissio, tuomio 6.4.1995, Kok. 1995, s. II-1127, 29 kohta) vahvistettua seuraamusten päällekkäisyyden kiellon periaatetta, koska se on sakon laskentaperustetta määrittäessään jättänyt ottamatta huomioon Yhdysvaltain viranomaisten Kyowalle aiemmin määräämän sakon.

91 Kantajien mukaan kohtuusperiaatetta, jonka mukaan yritykselle samasta syystä aiemmin määrätyt sakot on otettava huomioon, on noudatettava, vaikka käyttäytyminen ETA:n alueella on erillinen kilpailusääntöjen rikkominen kuin se kilpailusääntöjen rikkominen, josta Yhdysvalloissa on määrätty seuraamus, koska niiden vaikutukset ulottuvat maantieteellisesti eri alueelle.

92 Koska Kyowalle on tässä tapauksessa määrätty seuraamus niistä vaikutuksista, joita Yhdysvalloissa on aiheutunut sen osallistumisesta maailmanlaajuiseen lysiiniä koskevaan yhteistoimintajärjestelyyn, eli samasta teosta kuin komissio on sitä syyttänyt, komission olisi pitänyt vähentää huomioon otetusta liikevaihdosta Yhdysvalloista saatu liikevaihto (31 miljoonaa USD eli 24 miljoonaa euroa lokakuun 1994 ja syyskuun 1995 välisenä aikana).

93 Komissio vetoaa siihen, että kantajien mainitsema oikeuskäytäntö ei koske kolmansien maiden viranomaisten vaan yhteisön jäsenvaltioiden kansallisten kilpailuviranomaisten päätöksiä. Koska ne voivat soveltaa kansallista kilpailuoikeuttaan menettelytapoihin, joihin voidaan soveltaa myös yhteisön kilpailuoikeutta, on johdonmukaista, että komissio ottaa huomioon kansallisten viranomaisten aiemmin määräämät sakot.

94 Kantajien väite, jonka mukaan Kyowan Yhdysvalloista saama liikevaihdon osuus olisi vähennettävä, on täysin perusteeton. Suuntaviivojen mukaan asianomaisten yritysten maailmanlaajuinen liikevaihto ei ole sakkojen laskennan perusta, vaan sen avulla pyritään ainoastaan erottamaan yritykset toisistaan niiden koon mukaan.

95 On myös ristiriitaista, että maailmanlaajuiseen yhteistoimintajärjestelyyn osallistunut yritys odottaa saavansa lempeämpää kohtelua kuin yritys, joka on

osallistunut yhteistoimintajärjestelyyn Euroopassa. Komission pitäisi päinvastoin käyttää toimivaltaansa sakkojen määräämiseen siten, että se ottaa huomioon rangaistuksen ja varoittavan vaikutuksen tarpeellisuuden.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

96 Oikeuskäytännöstä ilmenee, että kahdenkertaisen seuraamuksen kieltoa koskeva periaate, joka vahvistetaan myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen seitsemännen lisäpöytäkirjan 4 artiklassa, on yhteisön oikeuden perusperiaate, jonka noudattamisen tuomioistuin varmistaa (yhdistetyt asiat 18/65 ja 35/65, Gutmann v. komissio, tuomio 5.5.1966, Kok. 1966, s. 149, erityisesti s. 172; em. asia Boehringer v. komissio, tuomion 3 kohta; yhdistetyt asiat T-305/94—T-307/94, T-313/94—T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 ja T-335/94, Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomio 20.4.1999, Kok. 1999, s. II-931, 96 kohta, joka on tältä osin pysytetty yhdistetyissä asioissa C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P—C-252/99 P ja C-254/99 P, Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, 15.10.2002 annetulla tuomiolla, Kok. 2002, s. I-8375, 59 kohta).

97 Yhteisön kilpailuoikeuteen liittyvissä asioissa tämä periaate estää sen, että komissio tuomitsee yrityksen uudelleen kilpailunvastaisesta käyttäytymisestä tai ryhtyy uudelleen toimenpiteisiin sitä vastaan sellaisen kilpailunvastaisen menettelytavan johdosta, josta sille on jo määrätty seuraamus tai jonka osalta sellaisella aiemmalla komission päätöksellä, johon ei enää voida hakea muutosta, on jo todettu, että se ei ole vastuussa siitä.

98 Lisäksi oikeuskäytännössä on sallittu yhteisön seuraamuksen ja kansallisen seuraamuksen päällekkäisyys, jos seuraamukset on määrätty tavoitteiltaan erilaisissa rinnakkaisissa menettelyissä, koska yritysten välisiä järjestelyjä koskeva toimivalta on jaettu erityisellä tavalla yhteisön ja yhteisön jäsenvaltioiden välillä. Yleisten kohtuussyiden vuoksi komission on kuitenkin otettava sakon suuruutta

määrätessään huomioon samalle yritykselle samasta teosta jo määrätyt seuraamukset, jos kyseessä oleva seuraamus on määrätty jäsenvaltion sisäisten kilpailusääntöjen rikkomisesta, joka on siten tehty yhteisön alueella (ks. em. asia Wilhelm ym., tuomion 11 kohta; em. asia Boehringer v. komissio, tuomion 3 kohta; asia T-141/99, Tréfileurope v. komissio, tuomio 6.4.1995, Kok. 1995, s. II-791, 191 kohta ja em. asia Sotralentz v. komissio, tuomion 29 kohta).

99 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei voi hyväksyä kantajien perustetta, jonka mukaan komissio on määrätessään niille sakon osallistumisesta yhteistoimintajärjestelyyn, josta Yhdysvaltain viranomaiset ovat jo määränneet seuraamuksia, loukannut kahdenkertaisen seuraamuksen kieltoa koskevaa periaatetta, jonka mukaan samasta teosta ei voida määrätä toista seuraamusta samalle henkilölle.

100 Tältä osin on riittävää huomauttaa, että yhteisöjen tuomioistuin on hyväksynyt sen, että yritys voi pätevästi olla kahden rinnakkaisen menettelyn kohteena samasta kilpailusääntöjen rikkomisesta ja että sille siten voidaan määrätä kaksi seuraamusta, joista toisen määrää kyseisen jäsenvaltion toimivaltainen viranomainen ja toisen yhteisön viranomainen. Tämä seuraamusten päällekkäisyyden mahdollisuus on perusteltavissa sillä, että näiden menettelyjen tavoitteet ovat erilaiset (ks. em. asia Walt Wilhelm ym., tuomion 11 kohta; em. asia Tréfileurope v. komissio, tuomion 191 kohta ja em. asia Sotralentz v. komissio, tuomion 29 kohta).

101 Näin ollen kahdenkertaisen seuraamuksen kieltoa koskevaa periaatetta ei voida soveltaa varsinkaan tässä tapauksessa, koska komission noudattamalla menettelyllä ja määräämillä seuraamuksilla ja toisaalta Yhdysvaltain viranomaisten noudattamilla menettelyillä ja määräämillä seuraamuksilla ei selvästikään ole samoja tavoitteita. Ensin mainitussa tapauksessa pyritään säilyttämään vääristymätön kilpailu Euroopan unionin alueella ja ETA:ssa, kun jälkimmäisessä tapauksessa pyritään suojelemaan Yhdysvaltain markkinoita.

102 Tätä päätelmää tukee seuraamusten päällekkäisyyden kieltoa koskevan periaatteen soveltamisala, sellaisena kuin se on vahvistettu Euroopan ihmisoikeussopimuksen seitsemännen lisäpöytäkirjan 4 artiklassa ja sellaisena kuin Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on sitä soveltanut. Kyseisen artiklan sanamuodosta ilmenee, että kyseisellä periaatteella ainoastaan kielletään valtion tuomioistuinta tutkimasta sellaista rikosta tai määräämään seuraamuksia sellaisesta rikoksesta, josta asianomainen on jo vapautettu tai tuomittu kyseisessä valtiossa. Kahdenkertaisen seuraamuksen kiellon periaate ei sitä vastoin estä sitä, että henkilöä syytetään tai hänelle määrätään seuraamus samasta teosta kahdessa tai useammassa eri valtiossa (ks. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen 29.2.2000 asiassa Krombach v. Ranska antama tuomio, ei julkaistu).

103 On myös korostettava, että tällä hetkellä ei ole olemassa kansainvälisen julkisoikeuden periaatetta, joka kieltäisi eri valtioiden viranomaisia tai tuomioistuimia syyttämästä tai tuomitsemasta henkilöä samoista teoista. Tällainen kielto voisi siis tässä vaiheessa perustua ainoastaan hyvin tiiviiseen kansainväliseen yhteistyöhön, jonka perusteella annettaisiin yhteisiä sääntöjä, kuten säännöt, jotka sisältyvät tarkastusten asteittaisesta lakkauttamisesta yhteisillä rajoilla 14 päivänä kesäkuuta 1985 tehdyn Schengenin sopimuksen soveltamisesta Benelux-talousliiton valtioiden, Saksan liittotasavallan ja Ranskan tasavallan hallitusten välillä 19 päivänä kesäkuuta 1990 Schengenissä (Luxemburg) allekirjoitettuun yleissopimukseen (EYVL 2000, L 239, s. 19). Tältä osin kantajat eivät ole esittäneet, että olisi olemassa yhteisöä ja kolmansia valtioita, kuten Yhdysvaltoja, sitova sopimus, jossa määrättäisiin tällaisesta kiellosta.

104 On tosin huomautettava, että Nizzassa 7 päivänä joulukuuta 2000 allekirjoitetun Euroopan unionin perusoikeuskirjan (EYVL C 364, s. 1) 50 artiklassa määrätään, että ketään ei saa tutkia uudelleen tai rangaista oikeudenkäynnissä rikoksesta, josta hänet on jo unionissa lopullisesti vapautettu tai tuomittu syylliseksi lain mukaisesti. On kuitenkin todettava, että riippumatta siitä, onko edellä mainittu peruskirja oikeudellisesti sitova, sitä voidaan soveltaa ainoastaan unionin alueella, ja siinä rajoitetaan 50 artiklassa määritellyn oikeuden soveltamisala nimenomaisesti niihin tapauksiin, joissa vapauttava päätös tai tuomio on annettu tämän alueen sisällä.

105 Tästä seuraa, että siltä osin kuin kantajat vetoavat kahdenkertaisen seuraamuksen kieltoa koskevan periaatteen loukkaamiseen sillä perusteella, että kyseisestä yhteistoimintajärjestelystä on määrätty seuraamuksia myös yhteisön alueen ulkopuolella, tämä peruste on hylättävä.

106 Siltä osin kuin kantajat väittävät, että jättäessään Kyowa Hakko Kogyolle Yhdysvalloissa aiemmin määrätyt sakot sakon laskentaperustetta määrittäessään huomiotta komissio olisi menetellyt oikeuskäytännön ja siinä määritetyn kohtuusperiaatteen vastaisesti, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei voi hyväksyä näitäkään perusteita.

107 On muistettava, että yhteisöjen tuomioistuin totesi edellä mainitussa asiassa Boehringer vastaan komissio 14.12.1972 antamassaan tuomiossa, että "se, onko komission otettava vähennyksenä huomioon myös kolmannen valtion viranomaisten määräämä seuraamus, on tarpeen selvittää ainoastaan, jos teot, joista tässä yksittäistapauksessa toisaalta komissio ja toisaalta Yhdysvaltojen viranomaiset syyttävät kantajaa, ovat samanlaiset" (3 kohta).

108 Kantajat täsmentävät tässä yhteydessä, että Yhdysvaltain viranomaiset ovat määränneet niille seuraamuksia niiden osallistumisesta lysiinin maailmanlaajuiseen yhteistoimintajärjestelyyn Yhdysvalloissa aiheutuneisiin vaikutuksiin eli

samasta teosta kuin komissio niitä syyttää. Tämä tilanne merkitsee komissiolle velvollisuutta ottaa tässä tapauksessa huomioon Yhdysvaltain viranomaisten Kyowa Hakko Kogyolle määräämän sakon siten, että se vähentää liikevaihdosta Yhdysvalloissa toteutuneen liikevaihdon.

109 On ensinnäkin huomautettava, että edellä mainitun asiassa Boehringer vastaan komissio 14.12.1972 annetun tuomion 3 kohdan sanamuodosta ilmenee selvästi, että yhteisöjen tuomioistuin ei ole ratkaissut sitä kysymystä, onko komissiolla velvollisuus ottaa vähennyksenä huomioon seuraamus, jonka kolmannen maan viranomaiset ovat määränneet siinä tapauksessa, että teot, jotka komissio ja kyseiset viranomaiset ovat ottaneet yritystä vastaan huomioon, ovat samat. Kyseisestä kohdasta seuraa, että yhteisöjen tuomioistuin on katsonut, että se, että komission ja kolmannen valtion viranomaisten huomioon ottamat teot ovat samat, on edellä mainittua kysymystä edeltävä ehto.

110 Toiseksi on korostettava, että yhteisöjen tuomioistuin on ottanut huomioon nimenomaan erityisen tilanteen, joka johtuu ensinnäkin jäsenvaltioiden kansallisten markkinoiden ja yhteismarkkinoiden tiiviistä keskinäisestä riippuvuudesta ja toisaalta siitä erityisestä tavasta, jolla yritysten välisiä järjestelyjä koskeva toimivalta samalla alueella eli yhteismarkkinoilla on jaettu yhteisön ja yhteisön jäsenvaltioiden välillä, ja hyväksyttyään sen, että asian käsittely kahteen kertaan on mahdollista, on katsonut tarpeelliseksi ottaa yleisten kohtuussyiden vuoksi huomioon ensimmäisellä päätöksellä määrätyt seuraamukset, koska on mahdollista, että tästä seuraa kahdenkertainen seuraamus (ks. em. asia Walt Wilhelm ym., tuomion 11 kohta ja ratkaisuehdotus, jonka julkisasiamies Mayras on esittänyt em. asiassa Boehringer v. komissio, jossa on annettu tuomio 14.12.1972, s. 1293, 1301—1303).

111 Tällainen tilanne puuttuu selvästi nyt käsiteltävässä asiassa, ja koska ei ole vedottu nimenomaiseen sopimuksen määräykseen, jonka mukaan komissiolla olisi velvollisuus sakon määrää vahvistaessaan ottaa huomioon kolmansien maiden, kuten Yhdysvaltain, viranomaisten tai tuomioistuinten samalle yritykselle samasta teosta aiemmin määräämät seuraamukset, kantajat eivät näin ollen voi pätevästi arvostella komissiota siitä, että tämä olisi tässä tapauksessa laiminlyönyt tällaisen velvoitteensa.

112 Vaikka oletettaisiin, että olisi mahdollista tehdä edellä mainitusta asiassa Boehringer vastaan komissio annetusta tuomiosta se vastakohtaispäätelmä, että komission on otettava vähennyksenä huomioon kolmannen valtion viranomaisten määräämä seuraamus, mikäli komission ja kyseisten viranomaisten kyseistä yritystä vastaan huomioon ottamat teot ovat samat, kantajien tehtävänä on joka tapauksessa näyttää toteen, että teot ovat samat (em. asia Boehringer v. komissio, tuomion 5 kohta), mitä nyt käsiteltävässä asiassa ei ole tapahtunut.

113 On näet todettava, että kantajat eivät ole esittäneet väitteensä tueksi yhtään perustelua eivätkä varsinkaan toimittaneet mitään asiakirjaa, erityisesti Kyowa Hakko Kogyota Yhdysvalloissa annettua tuomiota vastaan.

114 Näin ollen on hylättävä kantajien peruste, jonka mukaan komissio olisi laiminlyönyt väitetyn velvoitteensa ottaa vähennyksenä huomioon kolmansien maiden viranomaisten aiemmin määräämä seuraamus.

115 Näin ollen kanne on hylättävä kokonaisuudessaan.

Oikeudenkäyntikulut

116 Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 87 artiklan 2 kohdan mukaan asianosainen, joka häviää asian, on velvoitettava korvaamaan oikeudenkäyntikulut, mikäli vastapuoli on sitä vaatinut. Koska kantajat ovat hävinneet asian, ne on velvoitettava vastaamaan omista kuluistaan ja korvaamaan yhteisvastuullisesti komission oikeudenkäyntikulut tämän vaatimusten mukaisesti.

Näillä perusteilla

YHTEISÖJEN ENSIMMÄISEN OIKEUSASTEEN TUOMIOISTUIN
(neljäs jaosto)

on antanut seuraavan tuomiolauselman:

1) **Kanne hylätään.**

2) **Kyowa Hakko Kogyo Co. Ltd ja Kyowa Hakko Europe GmbH velvoitetaan vastaamaan omista kuluistaan ja korvaamaan yhteisvastuullisesti komission kulut.**

Vilaras Tiili Mengozzi

Julistettiin Luxemburgissa 9 päivänä heinäkuuta 2003.

H. Jung M. Vilaras

kirjaaja neljännen jaoston puheenjohtaja

Sisällys

Käsiteltävän asian taustalla olevat tosiseikat II-2559
Oikeudenkäyntimenettely ja asianosaisten vaatimukset II-2566
Oikeudellinen arviointi II-2567
Suuntaviivojen sovellettavuus II-2567
Asianosaisten lausumat II-2567
Luottamuksensuojan periaatteen loukkaaminen II-2568
Oikeusvarmuuden periaatteen loukkaaminen II-2570
Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-2571
Kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta arvioitaessa huomioon otettava liikevaihto. II-2576
Asianosaisten lausumat II-2576
Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-2578
Yhdysvalloissa aiemmin määrätyn sakon vaikutus II-2587
Asianosaisten lausumat II-2587
Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-2589
Oikeudenkäyntikulut II-2594